

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING VID APOTEKSGATAN I SÖDERHAMN

Arkeologisk undersökning

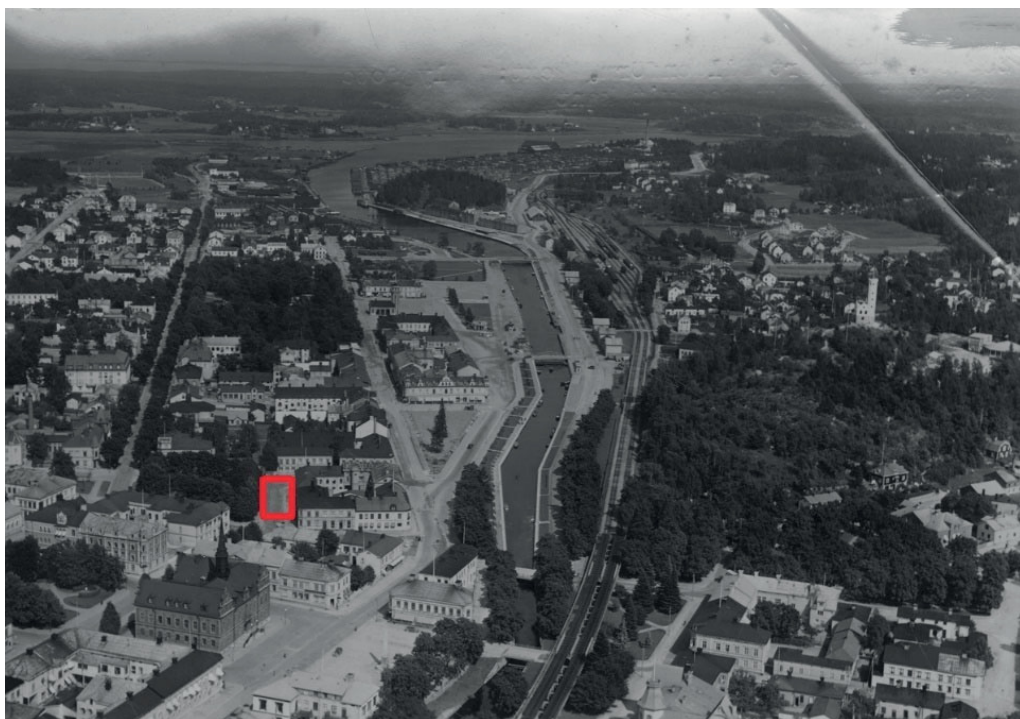
L1950:3802

Köpmanstaden 2:2

Söderhamns stad och kommun

Gävleborgs län

Anders Altner

SCHAKTNINGSÖVERVAKNING VID APOTEKSGATAN I SÖDERHAMN

Arkeologisk undersökning

L1950:3802
Köpmanstaden 2:2
Söderhamns stad och kommun
Gävleborgs län

Rapport 2021:11
Anders Altner

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Rapporterna finns i PDF-format på www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2021

Omslagsbild: *Flygfoto över Söderhamns stad år 1946 av Flygtrafik AB Bengtsfors.*

Id-nr: XLM.FLYG0821. Röd markering visar undersökningsområdet. Länsmuseet Gävleborgs fotosamling.

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

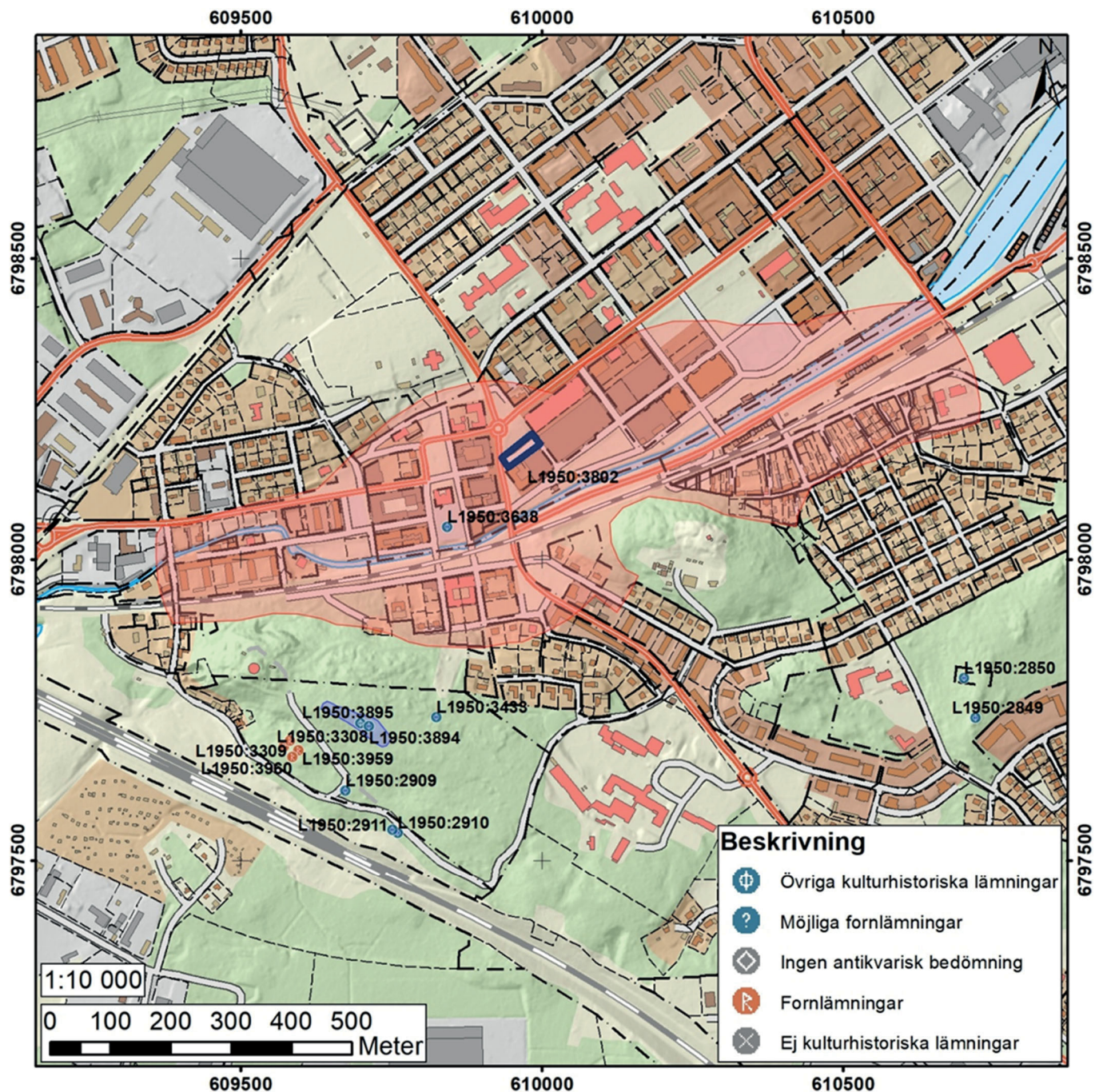
Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning	5
Bakgrund.....	6
Syfte och metod	7
Topografi och fornlämningsmiljö	7
Historiskt kartmaterial.....	7
Resultat	8
Förslag till vidare antikvariska åtgärder.....	8
Referenser	9
Historiska kartor och källor.....	9
Administrativa uppgifter	10
Bilaga 1. Kartblad	11
Bilaga 2. Foto.....	16

Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Undersökningsområdet markerat i mörkblått. Skala 1: 100 000.

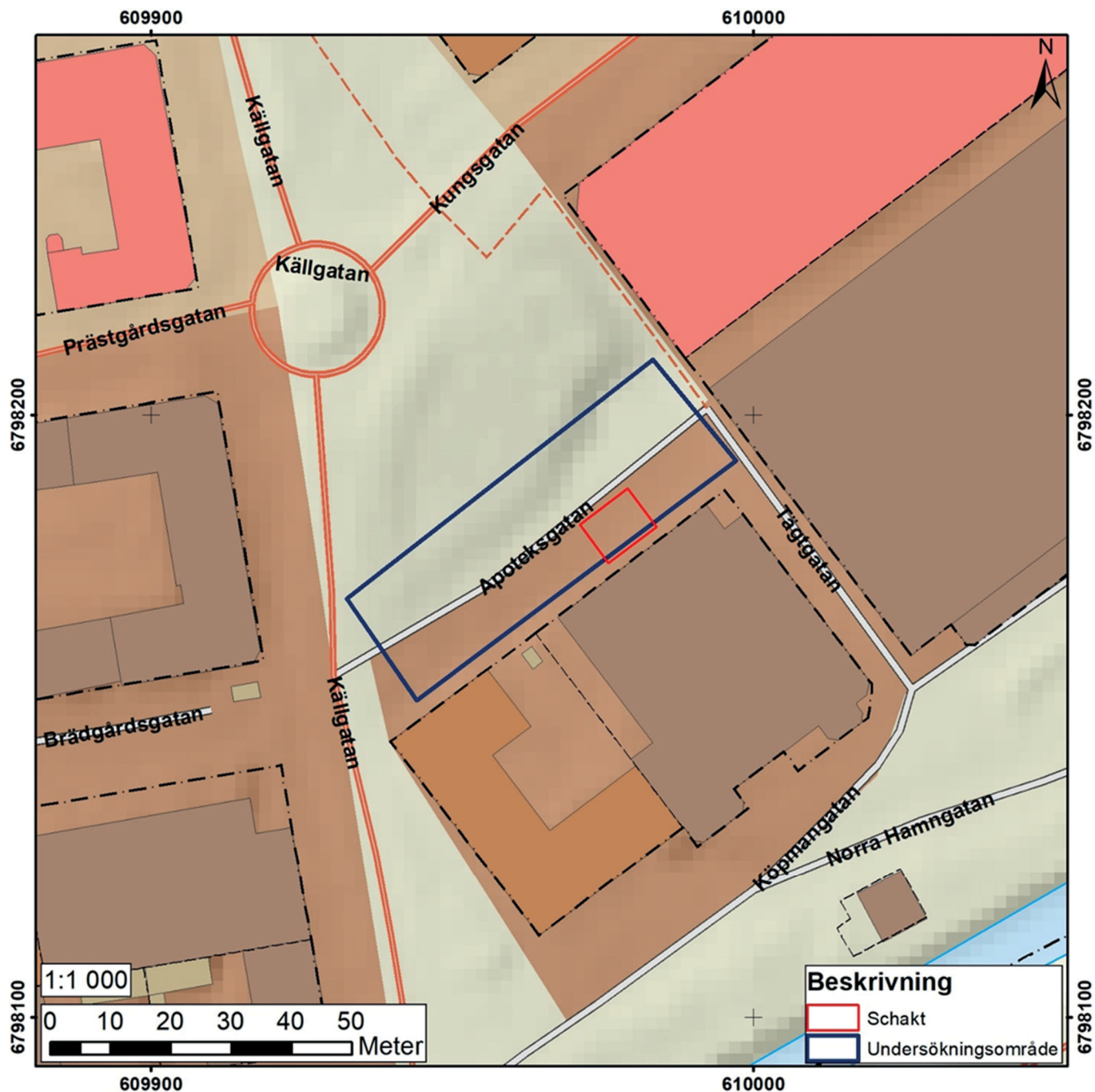

Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta och Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister. Undersökningsområdet i mörkblått. Skala 1:10 000.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning inom del av fornlämning L1950:3802, Söderhamns stad och kommun, Hälsingland, i Gävleborgs län (Figur 2).

I samband med undersökningen grävdes ett 8×10 meter (Ö-V) stort schakt och cirka 0,6 meter djupt. Två djupare gropar grävdes centralt inom schaktet, cirka 1×1 meter stora och sammanlagt 1,2 meter djupa från parkeringsytan. Endast bärlager och utfyllnadslager med enstaka tegelkross och fragment av träbrädor påträffades i schaktet.

Figur 3. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. Schaktet redovisas i rött och undersökningsområdet i blått. Skala 1:1 000

BAKGRUND

Söderhamns kommun planerar att anlägga infiltrationsbäddar för dagvatten inom del av fastighet Köpmanstaden 2:2 inom en parkeringsyta vid Apoteksgatan. Arbetet berör fornlämning L1950:3802 som utgörs av Söderhamns historiska stadslager. Undersökningen gjordes efter beslut av Länsstyrelsen i Gävleborg (Lst dnr 2822-2019, daterat: 2020-03-30). Länsmuseet Gävleborg utförde undersökningen 2020-09-03.

SYFTE OCH METOD

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att vetenskapligt dokumentera och om möjligt avgränsa fornlämningen.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Undersökningsområdet utgörs främst av sandig morän med lera och silt närmast ån. Söderhamn tillkom år 1620 efter påbud av Gustaf II Adolf då många hälsingesmeder flyttade till staden för att arbeta vid Söderhamns gevärsfaktori. Staden fick sina stadsprivilegier samma år.

Staden är enligt uppgift grundad på platsen för en gammal handels- och lastningsplats beskyddad av fästningen Faxehus/Faxeholm (L1950:3449).

Enligt medeltida brev från Sven Sture den 23 maj år 1398 (SDHK-nr: 14953) nämns ett fäste uppfört vid Faxeholm. I oktober samma år har Sven Sture tagit fästet och vill överlämna detta till kung Erik och drottning Margareta (SDHK-nr: 15014).

1981 utförde Riksantikvarieämbetet en arkeologisk provundersökning inom kvarteret Lejonet som ligger mellan Rådhusgatan och Kyrkogatan, söder om ån. I samband med undersökningen iaktogs ett kulturlager bestående av träflis, kol och slagg (Syse 1981).

1984 utförde Läns museet Gävleborg en schaktkontroll inom delar av kvarteret Gädan som ligger mellan Spruthusgränd och Hambreusgatan, söder om ån. Iaktogs ett möjligt kulturlager av träflis, i övrigt endast utfyllnadsmassor och sentida raseringsmassor påträffades (Melanders 1984a).

1984 utförde Läns museet Gävleborg en besiktning av Söderhamnsån, mellan Tullbron och Söderhamns museum, i samband med ombyggnation (Melanders 1984b).

2019 utförde Arkeologerna, Statens historiska museer en arkeologisk förundersökning inom kvarteret Simpan, mellan Fiskaregatan och Pilgatan söder om ån. I samband med förundersökningen påträffades kulturlager, raseringslager och rester av husgrunder (Bäck & Westberg 2020).

Endast en arkeologisk undersökning verkar ha utförts inom stadens norra del och endast ett fåtal undersökningar har utförts inom sydöstra delen.

2020 utförde Läns museet Gävleborg en schaktningsövervakning inom en grönyta vid korsningen Brädgårdsgatan och Rustkammargatan. Endast utfyllnadslager och steril morän påträffades (Altner 2021).

HISTORISKT KARTMATERIAL

Enligt historiskt kartmaterial från 1600-talet berör undersökningsområdet ett område med bodar (Bilaga 1 figur 5 och 6). Karta år 1698 och 1816 antyder fastigheter inom undersökningsområdet. Dock finns ingen beskrivning i kartmaterialet över vad fastigheterna har bestått av i slutet av 1600-talet. 1816 års karta nämner dock tomter tillhörande komministerbostället i väster nr 8, muraren Petter Ruth nr 9, sjöman Mathias Strandberg nr S:9, smeden Olof Stålhammars änka nr 10, fiskaren Jonas Rängman nr S:10 och timmerman Olof Norén nr 11 (Bilaga 1 figur 7 och 8).

Förslag till ny reglering av staden påbörjades år 1835 av lantmätare Per Widmark men implementerades endast i mindre skala i området närmast rådhuset på båda sidorna av Söderhamnsån (Bilaga 1 figur 9). Efter den stora stadsbranden år 1876

återuppbyggdes Söderhamns stad mer eller mindre efter det stadstypiska rutnätsmönstret.

Ekonomiska kartan år 1957 visar ingen större skillnad mot hur det ser ut idag, utöver att delar av den tidigare parkytan nu delvis tagits över av dagens parkeringsyta.

RESULTAT

I samband med undersökningen grävdes ett 8×10 meter (Ö-V) stor schakt och cirka 0,6 meter djupt. Två djupare gropar grävdes centralt inom schaktet, cirka 1×1 meter stora och sammanlagt 1,2 meter djupa från parkeringsytan. Endast bärlager och utfyllnadslager med enstaka tegelkross och fragment av träbrädor påträffades i schaktet. (figur 3 och 4, bilaga 2 figur 10 och 11). Inga rester påträffades efter eventuella bodar som skall ha funnits i området enligt det historiska kartmaterialet. Eventuellt har stora delar av undersökningsområdet schaktats ur och återfyllt under sen tid, eller möjligen så gömmer sig lämningar under dessa utfyllnadsmassor som åtminstone är omkring 1,2 meter tjockt.

Figur 4. Översiktsbild över schaktet mot nordöst. Visar endast utfyllnadslager. Foto: Anders Altnér.

FÖRSLAG TILL VIDARE ANTIKVARISKA ÅTGÄRDER

Länsmuseet Gävleborg anser att inga ytterligare åtgärder är nödvändiga i samband med det arkeologiska arbetsföretaget.

REFERENSER

- Altner, A. 2021. Schaktningsövervakning vid Brädgårdsgatan i Söderhamn. Rapport Länsmuseet Gävleborg (Manus).
- Bäck, M. 2015. Stadsarkeologi i Norrland – varför inte? Bebyggelsehistorisk tidskrift 2015. s. 24–42.
- Bäck, M. & Westberg, T. Fragment av det tidigmoderna Söderhamn, Kvarteret Simpan. Arkeologisk förundersökning. Gävleborgs län, Hälsingland, Söderhamns kommun, kv. Simpan 1, 2, 5 och 3 (del av), L1950:3802 (Söderhamn 26:1). Arkeologerna, Statens historiska museer. Rapport 2020:22.
- Melander, J. 1984a. Över schaktkontroll i kvarteret Gäddan, Söderhamn. Rapport Länsmuseet i Gävleborgs län.
- Melander, J. 1984b. Rapport över ombyggnad av Söderhamnsån mellan Tullbron och Söderhamns museum. Söderhamn. Länsmuseet i Gävleborgs län.
- Syse, B. & Svedberg, V. 1981. Provundersökning av kulturlager, kvarteret Lejonet, Söderhamn, Hälsingland. Riksantikvarieämbetet, UV.

Historiska kartor och källor

Lantmäterimyndigheternas arkiv:

21-sös-32. Övrig karta Söderhamn år 1866.

Lantmäteristyrelsens arkiv:

V50-1:2. Stadsplan över Söderhamns stad, odaterad.

V50-1:3. Geometrisk karta över Söderhamns stad år 1698.

V50-1:7. Grundritning över Söderhamns stad år 1816.

V50-1:8. Föreslagen ny reglering av Söderhamns stad år 1837.

Rikets allmänna kartverksarkiv:

J133-14h9d57. Ekonomiska kartan, Söderhamn, år 1957.

J133-15h0d57. Ekonomiska kartan, Haga, år 1957.

Riksarkivet, Sveriges stads- och fästningsplaner:

0424:155:001. Stadsplan över Söderhamn år 1648

Riksarkivet, Svenskt Diplomatariums huvudkartotek:

SDHK-nr: 14953 år 1398.

SDHK-nr: 15014 år 1398.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens dnr: 2822–2019

Beslutsdatum: 2020-03-30

Länsmuseet Gävleborgs dnr: 1078/320

Uppdragsgivare: Söderhamns kommun

Undersökningstid: 2020-09-03

Projektledare Länsmuseet Gävleborg: Anders Altner

Personal: Anders Altner

Fastighet: Köpmansstaden 2:2

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Exploateringsarea: 1380 m²

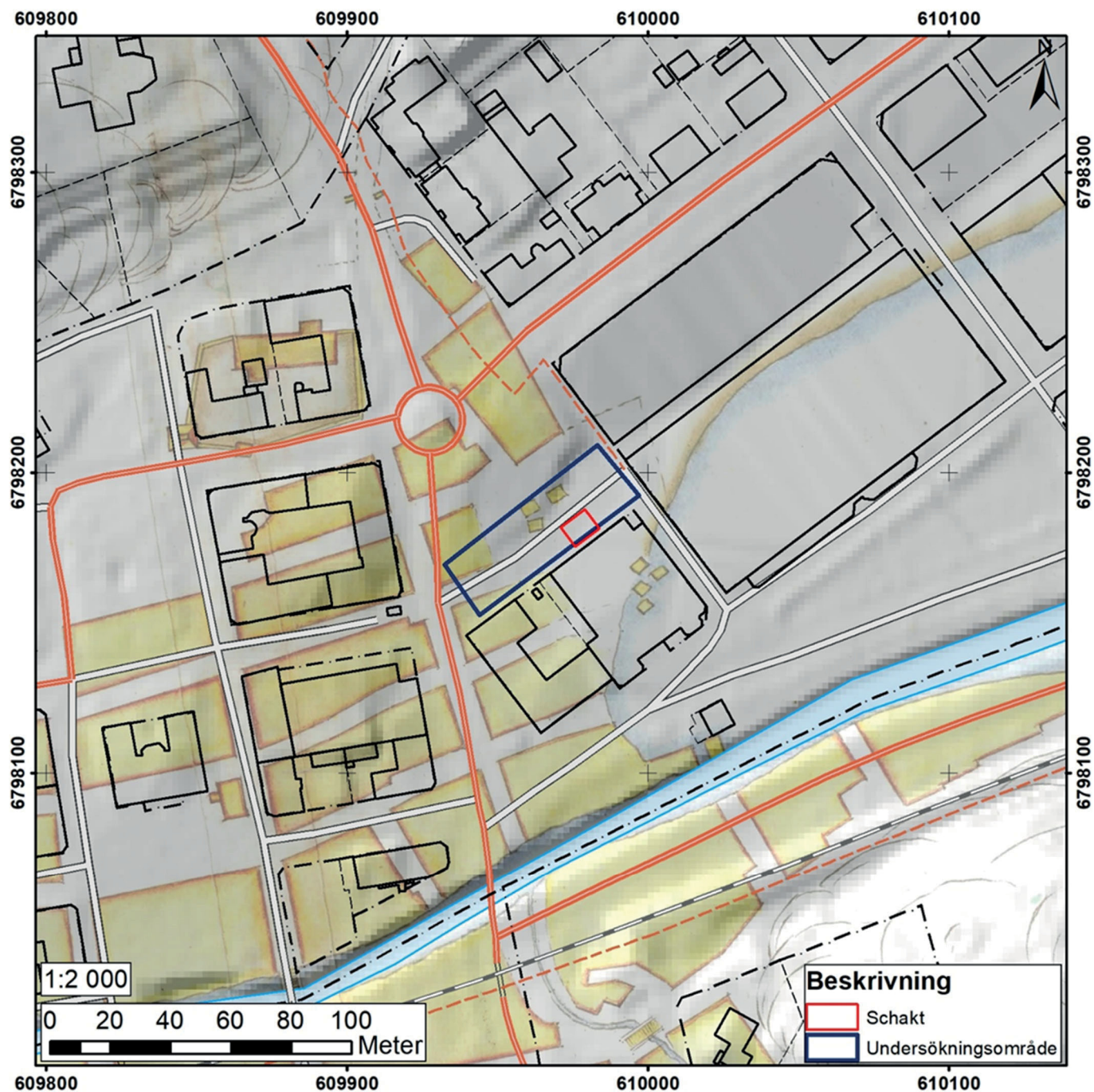
Undersökt area: 80 m²

Arkeologtimmar i fält: 4

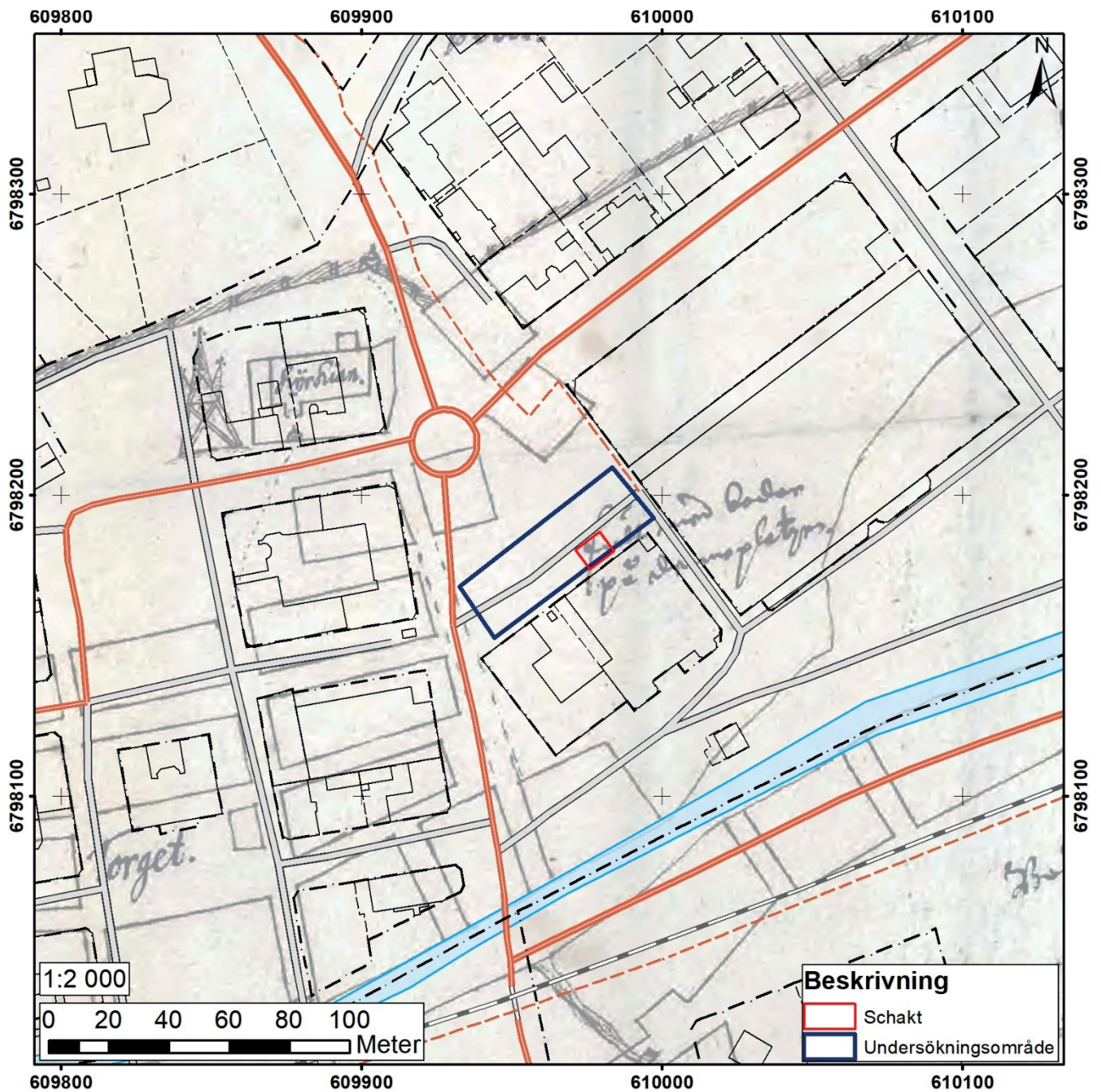
Dokumentationshandlingar som förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv: tio fotografier och två shapefiler.

Fynd: Inga fynd har tillvaratagits

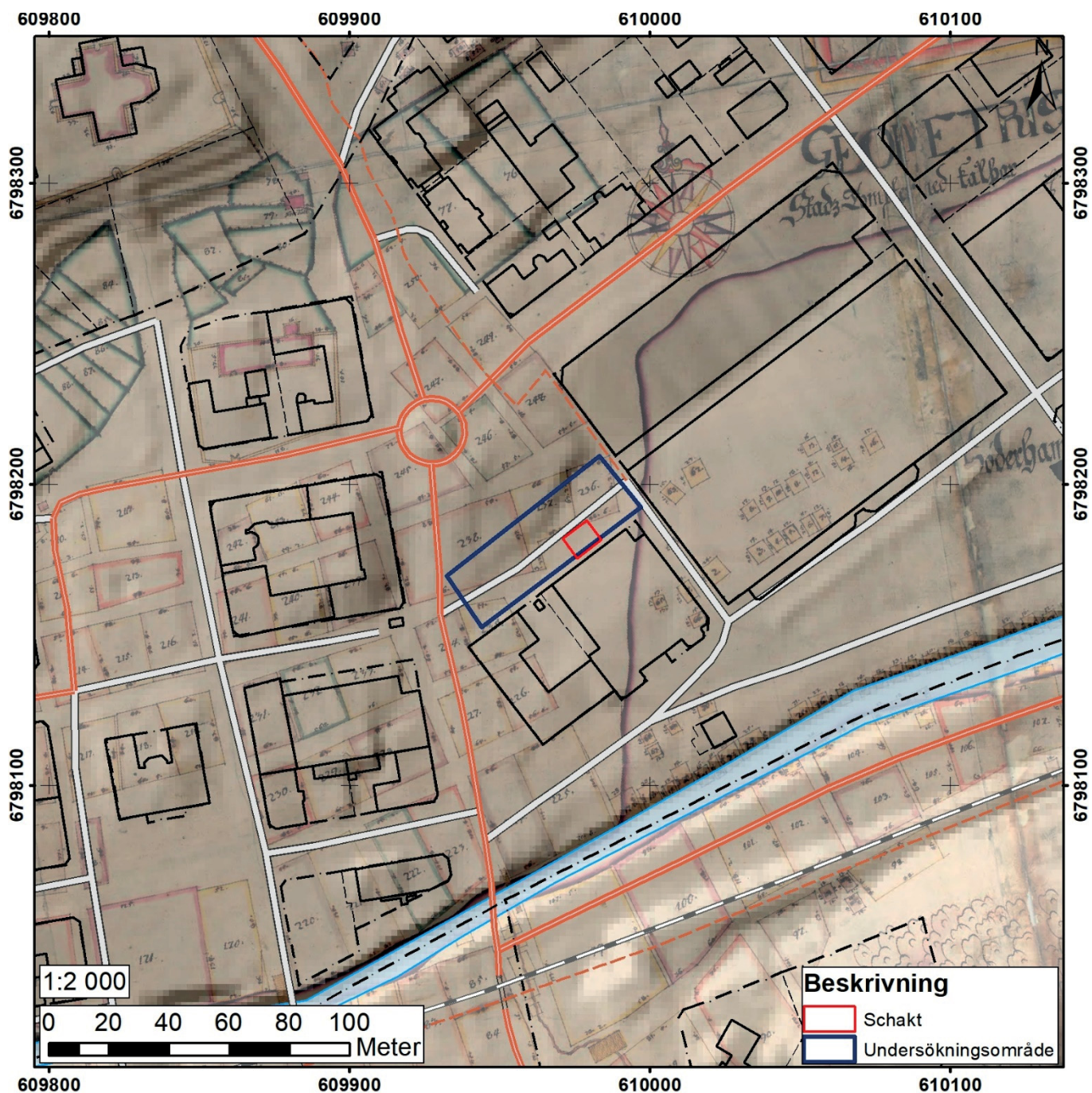
BILAGA 1. KARTBLAD

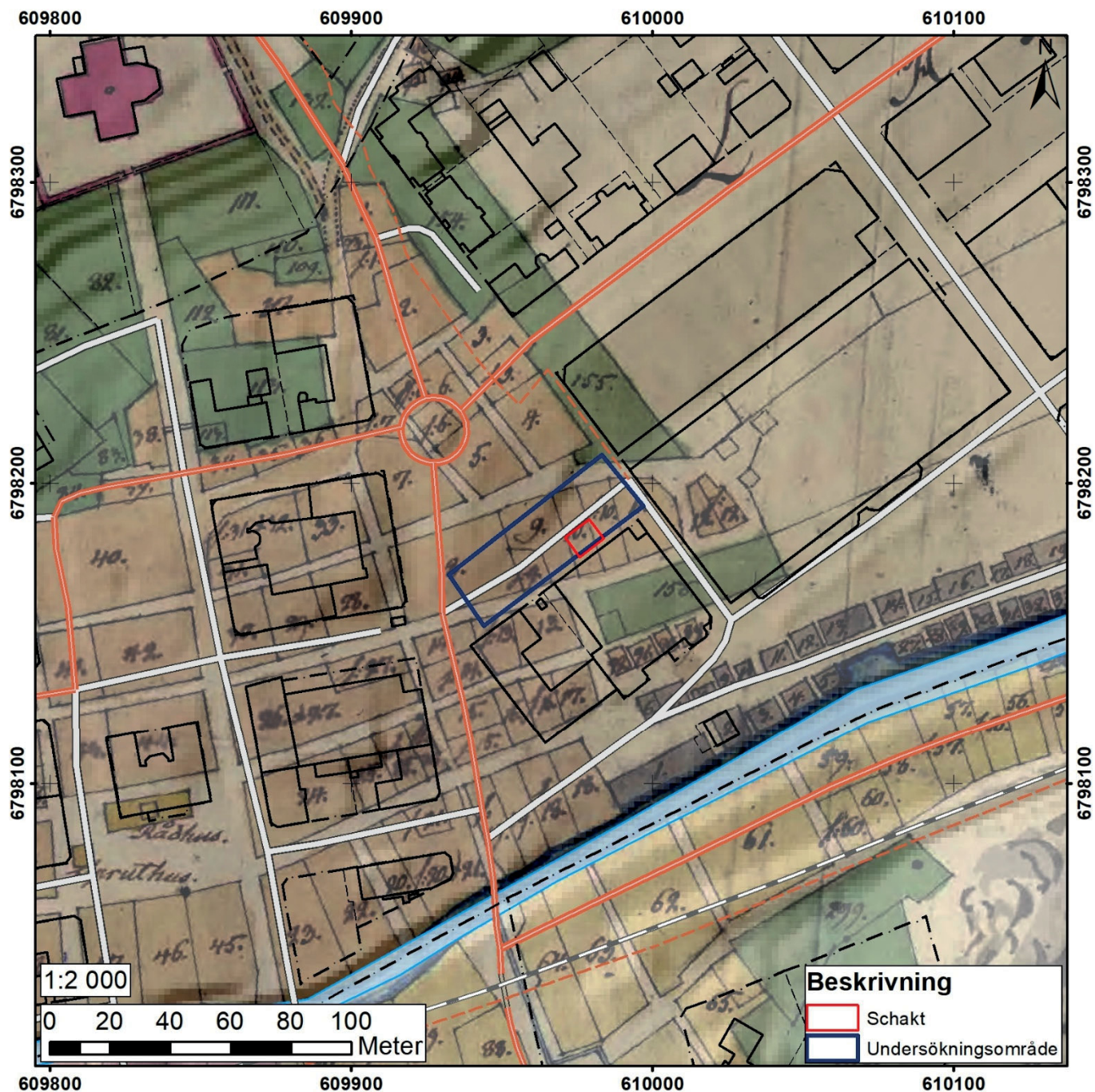
Figur 5. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger en stadsplan över Söderhamns stad år 1648 (KrA 0424:155:001). Skala 1:2 000

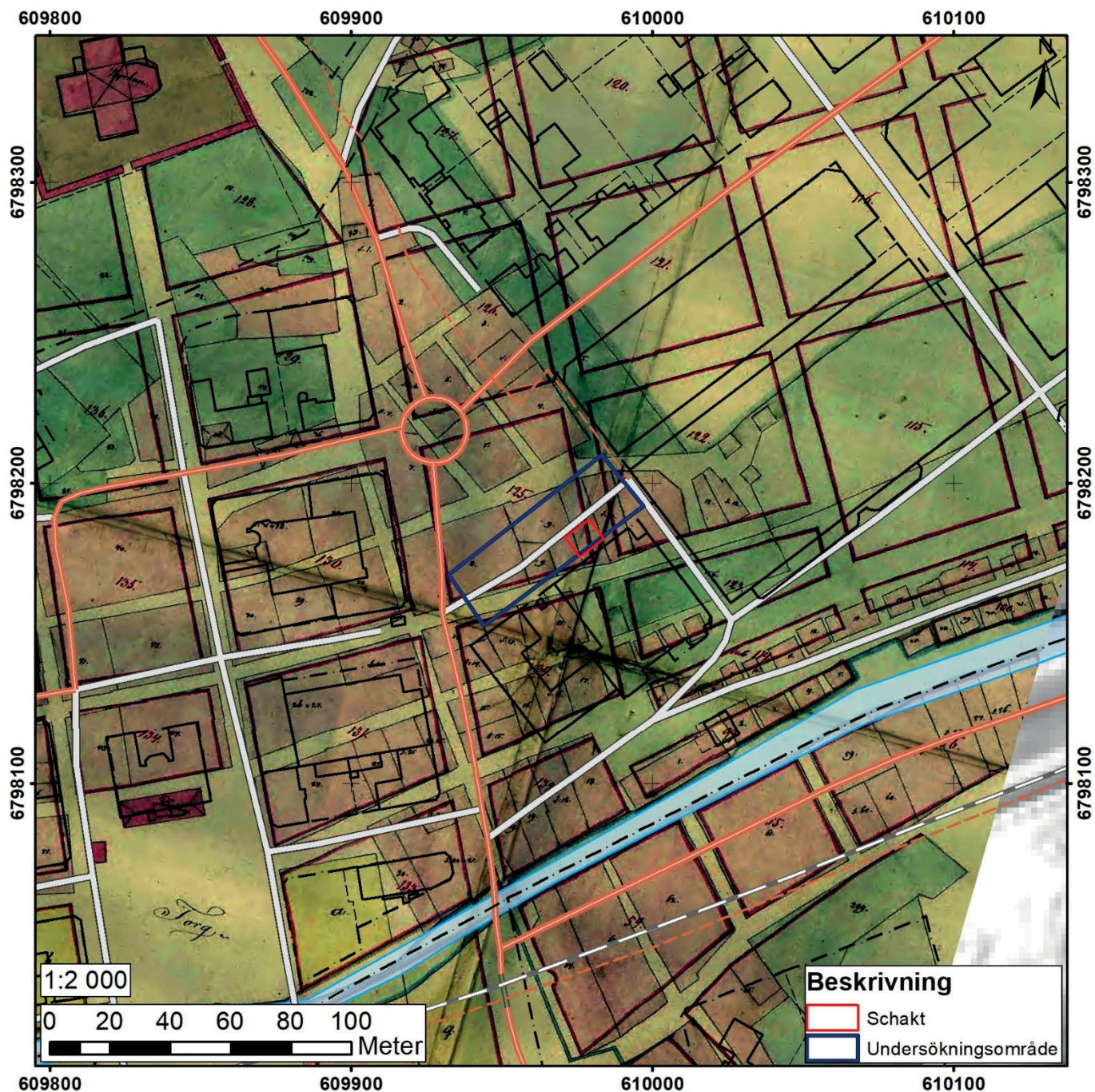
Figur 6. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger en odaterad stadsplan över Söderhamns stad (LMS V50-1:2). Troligen 1630-tal eller 1640-tal. Skala 1:2 000

Figur 7. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger en geometrisk karta över Söderhamns stad år 1698 (LMS V50-1:3). Skala 1:2 000.

Figur 8. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger en grundritning över Söderhamns stad år 1816 (LMS V50-1:7). Skala 1:2 000.

Figur 9. Utdrag ur Lantmäteriets fastighetskarta. I bakgrunden ligger en karta med föreslagen ny reglering av Söderhamns stad år 1837 (LMS V50-1:8). Skala 1:2 000.

BILAGA 2. FOTO

Figur 10. Översiktsbild över schaktet mot sydväst. Visar endast utfyllnadslager. Foto: Anders Altner

Figur 11. Visar djupare grop i schaktets sydvästra del. Enstaka större stenblock förekommer i utfyllnadslagret. Foto: Anders Altner.

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, SÖDRA STRANDGATAN 20, 802 50 GÄVLE. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE